КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК — ЛЬВІВ

CO-OPERATIVE REPUBLIC
Ukrainian Monthly Review Lwiw — Poland
ul. Technicka, 1.

Ч. 2.
ЛЮТИЙ
1938.
РІЧНИК XI.

НА ОКРАЯХ ДНІВ

ЧИ МАЄМО ЗАЛОМИТИ ЛІНІЮ?

Від відомого 1932 року, коли РСУК видав свій, для кооперації історичної ваги „Наказ", яким заборонив дальшу продаж товарів на кредит, цілий наш апарат закупочної кооперації (сільської й міської) держав консеквентну протиборгову лінію. Під риґором карної відповідальности всі орґани кооператив мусіли припинити дальшу продаж на борг. Неслухняним грозили службові кари, включно до адміністративних. Початок бою за готівкову продаж носив серіозний характер, і якби він був переведений послідовно до кінця — ми нині не мали би в білянсах ані сотика нового боргу.

Чи ми видержали до кінця цю, розумно намічену лінію? Отже з сумом приходиться ствердити, що ні. Кожний це бачить, що лінія заломлюється, то тут, то там. Тільки незначний відсоток кооператив, і то майже виключно сільські, виконав наказ РСУК. (Біля 5% всього числа закупочно-збутових кооператив). Інші боргують далі, особливо під кінець зими і на переднівку, потішаючи союзні орґани тим, що стягнуть ті суми по жнивах. А по жнивах стягається лише частина і так тишком-нишком вертаємо назад до радісної творчости з часів перед „Наказом". Будьмо цього свідомі.

Сумне не тільки те, що ослабла енерґія місцевих кооператорів. Піддалися стихії також люди з надбудов — зі Союзів і централь. Тут і там вже чуємо зрезиґновані голоси в цьому дусі, що „боргу на селі зліквідувати цілковито не дасться", що мусимо помиритися з такими половинчатим вирівнанням справи, як щоосіння „протиборгова кампанія". А ті щорічні осінні та зимові кампанії зїдають таку масу нашої енерґії, що якби її обернув на інші справи, приміром на розбудову збуту продуктів, або ріжних виробництв, то ми за ці роки були би вже куди дальше, як тепер є.

В одному гурті кооператорів чули ми недавно таке вияснення справи: поки ішов „згори" сильний і рішучий натиск, то протиборгова акція ішла добре і на низах виконували накази. Коло ж ослаб натиск згори, на долині почалося теж псувати.

Звертаємося цією дорогою з запитом до всіх, що є „на горі": чи це правда, що наша воля боротися з товаровим боргуванням ослабає? Чи ми хочемо через толєрування переднівкових боргів здеморалізувати і тих 5% кооператив, які досі солідарно і вірно виконують наказ тих, яких діло накази видавати?

Є затревожуючим фактом, що борги по кооперативах тепер уже не тільки не зменшуються, а в останньому році навіть зросли. Ті, що несуть відповідальність за цілість будівлі, мусять присвятити знов увагу цій справі — цим разом в тому дусі, щоби раз на все зломити товаровий кредит по кооперативах. Очевидно, що т. зв. місячники, як один з головних філярів системи боргування, повинні піти в першу чергу на шафот.

Думаємо, що наші провідні чинники візьмуться з новою енерґією до протиборгової акції.

30 ЛІТ ПРАЦІ.

В січні ц. р. Товариство Українських Кооператорів у Львові товариськими сходинами вшанувало 30-ліття письменницької праці першого редактора видань РСУК — Андрія Жука. На цей скромний ювілей до Товариства наплило багато привітань від ріжних громадянських установ і окремих осіб.

Про великий труд Андрія Жука для справи українського спілчанства ознайомлює наших Читачів довша розвідка др. Іллі Витановича в попередньому і в цьому числі нашого журналу.

Редакторові А. Жукові, постійному співробітникові нашого журналу, наша Редакція цією дорогою складає дружнє вітання.

ЛІКАРЮ — ВИЛІКУЙ СЕБЕ САМ!

Часописи пишуть:

„Широкий віргомін у цілій Польщі найшло викриття зловживань начального директора „Звйонзку Спулдзєльні Млечарскіх і Яйчарскіх" у Варшаві, др. Вл. Пяскевіча. Ці зловживання викрила щойно контроля за кілька років взад, що її перевела державна Кооперативна Рара. Не дошукався їх досі при щорічних контролях „Звйонзек Спулдзєльні Рольнічих і Заробково Ґосподарчих". Не без впливу була тут ця обставина, що директор Пяскевіч, був рівночасно в Раді Звйонзку Спулдзєльні Рольнічих, свого надревізійного орґану, що мав контролювати його як директора молочарського союзу. Державна Кооперативна Рада спрямувала справу до прокуратора. Рівночасно звільнено його негайно з директури."

Ось така вістка пробігла пресою в кінці грудня м. р., даючи ворогам кооперації (на їх чолі, як відомо, стоїть впливовий ІКЦ) — нагоду до нових нападів на спілчанський рух. Скомпромітований не лиш варшавський молочарсько-яйчарський союз, ще більше скомпромітований Союз Рільничих і Зар. Госп. Кооператив, бо очевидно його ревізійні чиники не були на висоті своїх завдань.

Пригадуємо, що ця орґанізація, що не мала морального гарту, аби допильнувати ладу в союзі, що є під її боком, тероризувала і далі тероризує наші здорові молочарні на Волині, щоби вони відставляли масло до варшавського молочарського Союзу. Кооператори з цього Союзу, діставши в дарунку наші, гарно за-

господаровані Районові Молочарні, одну по другій довели до закритя адміністраційною владою, в кару за те, що вони не хотіли давати свого продукту до диспозиції панам Пяскевічам!

Вже по закритті Р. М. в Княгинінку прийшов такий самий удар на Районову Молочарню в Жидачині, теж луцького повіту. Знову в кару за те, що не хотіла доставляти масла до варшавського союзу, а держалася свого давного відборця, Маслосоюзу.

І цій кооперативі панове з варшавського Союзу Рільничих і Зарібкових Кооператив отверто і цинічно заявили, що ані пальцем не рушать в обороні розвязаних молочарень перед адміністрацією, поки вони доставляють масло до Маслосоюзу! Таким натиском хочуть приневолити наші молочарні доставляти масло туди, де і менше за нього платять і звідки молочарні не дістануть такої опіки, яку їм дає Маслосоюз.

Національний шовінізм засліпив кооператорів з цього Союзу до тої міри, що вони стали повільними знаряддями в руках тоталізму луцького воєводи і цілої „кресової" адміністрації!

Такі факти треба реєструвати ї їх прилюдно осуджувати — для історії. Прийде ще час, коли треба буде румяніти зі стиду за цього рода подвиги в напрямі окульбачування свобідного кооперативного руху.

Нехай ні один соромний чин не пройде тоді без уваги!

ЧИ ДОЦІЛЬНА ПРОПОЗИЦІЯ?

В першому цьогорічному числі „Госп. Кооп. Часопису", під заголовком „70-літній ювілей української кооперації", вельмишановний кооператор Андрій Жук веде нас спогадами в минуле, до самих зародків нашого кооперативного руху.

Пригадуючи нам, що ще перед основанням „Народної Торговлі" ми мали у Львові „Банк Рустикальний", оснований в 1867 році, рад. Андрій Жук пропонує вважати цю установу початком кооперативного руху в Галичині.

В січні цьогож року (1867) розпочало свою діяльність Харківське Споживче Товариство, без сумніву перша кооператива Наддніпрянщини. У звязку з цим, тов. А. Жук пропонує обходити в році 1938, хоч з однорічним запізненням, ювілей 70-ліття українського кооперативного руху.

Маємо поважні сумніви щодо доцільности такої пропозиції.

По перше, якби навіть приняти, що історію галицької кооперації треба починати від „Банку Рустикального", то неповажно виглядалоби — обходження ювілею з цілорічним опізненням. У всякого тоді могло би зродитися одно з цих двох підозрінь: або у нас кепська евіденція наших історичних днів, або події 1867 року були мабуть такі незначні (а може й сумнівної варто-

сти), що ми їх не помітили у 1937 році. І в першім, і в другім випадку справа носилаби присмак неповажности.

Одначе можна мати ще й сумнів що до того, чи слід нам виводити свій родовід від „Банку Рустикального". Хоч ред. А. Жук впевняє, що статут цього, нещасної памяти, банку був кооперативний, то рішаючим для установи не є статут, а її дух та діяльність. А ця була не тільки не кооперативна і, як відомо, мала тяжкі наслідки для селянства. На віщож звязувати чисту й високу ідею кооперації з установою, спогад про яку, і болючий і компромітуючий цілу націю. Не можна уявити себе в ролі референта на святі з приводу такого ювілею. Признаючи „Банк Рустикальний" кооперативою, матірю наших кооперативних установ, треба би хіба виправдати те, що виправдати ніяк не дасться. Сумний був би це ювілей і навіть не смачний!

Досі ми не вважали „Банку Рустикального" кооперативою, бо дух, що його породив, був далекий від духа кооперації, отже нема потреби робити тепер ревізію нашої тактики. До тих сумніві хочемо додати ще й те, що статут Харківського Споживчого Товариства був затверджений, і кооператива правно заснована, вже у 1866 році, і з такою датою фіґурувала ця кооператива досі у всіх підручниках історії нашого кооп. руху. Нема потреби тепер зміняти цю вже втерту і відому історичну дату, звязуючи початок кооперативи з днем зачаття її торговельної діяльности.

До того всього — чи не за часто ми уряджували б ювілеї?

ЗВОРОТ ДО ВІЛЬНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ В УКР. ПРОМИСЛІ.

З другого числа орґану українських купців і промисловців Торговля і Промисл" довідуємося, що т. зв. „Ґрупа промисловців" при Союзі Укр. Купців та Промисловців рішилася на далекосяглу реформу. Знесено т. зв. конкуренційну клявзулю, яка дотепер обовязувала в Союзі. Ця клявзуля голосила, що члени „Ґрупи Промисловців СУКІП не могли конкурувати між собою. Практично це значило, що в члени СУКІП не приймалося таких промисловців, які провадили підприємство, конкуренційне до підприємства котрогось з членів Ґрупи. Або навпаки: коли б трапилося, що хтось з членів Ґрупи промисловців при СУКІП розпочав підприємство з ділянки такої, яка вже заступлена ким не будь з членів Ґрупи, то мусів покинути ряди Ґрупи і СУКІП.

Така постанова внутрі „Ґрупи" заводила фактичну монополістичну систему в межах українського народнього господарства.

Як відомо, до недавна (до 1936 року), поки існувала ще „Промислова Рада" при Центросоюзі, з участю приватних українських промисловців, формально і українська кооперація була членом порозуміння щодо неконкуренції українських промислових фірм. Відомо й те, що в 1936 році, з ініціятиви самих приватних промисловців, Промислова Рада знесла у себе повищу клявзулю, а тим самим і зліквідувала підставу свого існування. Правда,

досі ще українська кооперація на ділі визнавала цю засаду і не оснувала ані одного промислового підприємства, яке би конкурувало з існуючим вже приватним підприємством.

Заведення „вільної ініціятиви" в нашім приватницькім промисловім секторі не заскочило нікого. Вже від ряду літ на ділі приватні підприємці ломили засаду неконкуренції. Тоді, як від кооперації вони вимагали льояльности супроти кожного приватного промисловця, самі між собою тої засади не хотіли визнавати. Почали появлятися „дублєти" фабричок: пасти, цукорків, цикорії, мила і т. п. Особистий інтерес перемагав загальний — зовсім противно, як в кооперації. Супроти такого стану річей ухвала „Ґрупи Промисловців" СУКІП є тільки формальним санкціонуванням того, що в житті вже існує.

Очевидно, — деякі науки з того треба витягнути. По перше — що приватний промисл щодо розуміння загально-національних інтересів не може конкурувати з кооперацією, суцільною орґанізацією, кермованою одною, хоч і збірною, думкою. По друге — що кооперація вже тепер не має ніяких потреб оглядатися на „конкуренційний заказ", коли його відкинули приватники навіть між собою.

Вступаємо на шлях природного суперництва промислових підприємств. Це суперництво вже й почало проявлятися: дивною й упертою підпольною аґітацією деяких кругів проти кооперативного виробництва. (Аґітація ця дала вже привід кругам кооператорів у Львові до відбуття конференції, на якій ухвалено протиділати їй). В таких умовинах, очевидно, коли за кооперативний „хліб" друга сторона починає відплачуватися каменем — було би вже незрозумілою слабістю, якби кооперація на далі держала себе пасивно і не розбудовувала власного промислового виробництва.

НАВІТЬ ВОНИ НЕ ХОЧУТЬ ТОТАЛІЗМУ.

Орґан молодих польських консерватистів „Polityka" продовжує дискусію на тему: „тоталізм чи демократія", яка не сходить зі шпальт польської преси:

„Другий погляд, що товчеться по польських головах, це переконання, що в Польщі треба завести тоталізм, як ратунок на всі болячки. Цей погляд шириться серед молоді, серед літератів і публіцистів, що не годні найти собі читачів, трохи серед робітників та нездар-урядовців, які кожну критику відчувають як образу маєстату. Погляд цей визначається безнадійним примітивізмом.

„Передовсім вже цілий помаєвий режім був квазі тоталістичним. Він заволодів усіми політичними ділянками. Ріжнився від фашизму й гітлєризму передовсім меншим числом визнавців. Пілсудчиків не ставало на обсаду усіх становищ. Треба було доанґажуавти кільканацять допомічних бриґад, що очевидно фатально відбилося на ідейній та політичній суцільності помаєвого табора. Але якаж це була велика громада проти тих мікроскопічних ґрупок, що нині змагаються за владу! Нині з одної такої ґрупи годі було би склеїти цілу раду міністрів, щож деперва обсадити

цілу адміністрацію! Єдиною ґрупою, яка могла би нині поважніше сягати по тотальну власть — це була би „Направа" — це був би тоталізм урядовців, безідейний, безпрограмний, такий, як той, що його завів Ґражинський на Шлеську — але й той був би такий немічний, що вже на другий день Ґражинські, як премієр, мусів би або кокетувати опозицію, або її переліцитовувати в демаґоґії.

— — — — — — — — — — —

„Іще одно: тоталізм уведено в краях, де адміністрація не могла дати собі ради з динамікою мас — казан був перегрітий. У нас казан все холодний, динаміка мас все ще ніяка... Польщі не треба ніякого тоталізму. Попробуймо вперід скромнішого способу: найдім 16 добрих воєводів, яких дотепер не було, не кажемо вже про 250 добрих старостів, яких ми теж не мали. Коли світла пруська адміністрація почала недописувати, можливо, що треба було сягти по „тотальняка". Але у нас? Створім наперед якусь адміністрацію".

Щоб ми не казали, а в повищих словах „Політики" багато, багато правди.

КЛЯСОВІ І ПОЛІТИЧНІ НОТКИ.

3-ій річний зїзд польського Союзу Рільничих і Заробково Господарських Кооператив у Варшаві, що відбувся 29. листопада м. р., як відомо, виявив, що в цій орґанізації, у яку насильно, урядовим натиском, втолочено познанську „Унію" і варшавське „Зєдночене" — нема мира. Як показало голосування над звідомленням, ґрупа більшости, з др. Зайдліцом на чолі, має проти себе дуже сильну опозицію („за" голосувало 69 делєґатів, „проти" 52). Опозицію становлять делєґати дрібно-селянських кооператив, політично лівіше настроєні. Що в Союзі є якісь тенденції до розділення його на давні складові части, на це указує одна з ухвалених резолюцій. Вона осуджує стремління „до поновного розбиття кооперативного руху".

Одна з дальших резолюцій, ухвалена мабуть на настирливе домагання селянських делєґатів, говорить, що „Союз має серед своїх членів біля 80% господарів нижче 20 гект. ґрунту, отже Союз має служити передовсім інтересам дрібного хліборобства, а господарями в ному повинні бути селяни".

Інша резолюція підкреслює націоналізаційні завдання кооперації. „Зїзд домагається, щоби не спускати з ока справи побільшення і зміцнення польського стану посідання".

„Кожна кредитова кооператива повинна протягом кожного року причинитися до господарського усамостійнення в области ремесла і торгівлі бодай 5-ти нових членів, Поляків, безробітних, через уділення кредиту на 4%".

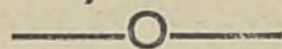
Тоді, як попередні резолюції це данина Селянським Кооперативам, ця остання йде по лінії вимог тих кооператив, що заступають інтереси купців та ремісників. Ледви, чи вдасться довго утримати в однім Союзі елєменти з такими клясово розбіжними тенденціями...

Андрій Жук (Ільченко)

(Реферат прочитаний на сходинах Товариства Українських Кооператорів у Львові, дня 2. І. 1938., з нагоди 30-ліття кооперативно-літературної праці).

Наперед треба мені просити вибачення в ювілята, що може не зумію як слід переповісти казку його життя; найкраще напевно зробив би він це самий, якби бодай повизбирував, доповнив і видав разом ті фраґменти споминів зі своєї буйної молодости, що їх наборзі понакреслював в повоєнній віденській еміґрацийній пресі („Український Скиталець", Відродження", „Український Прапор"), в календарах „Дніпро" у Львові й інших виданнях. Занадто теж може субєктивно і, очевидно, поверховно випаде моя характеристика думок, сформування й еволюція світогляду ювілята та тієї атмосфери й стилю доби, що різьбили його громадянський характер та були спонуками його творчої волі й роботящої вдачі, бо в перегляді діяльности ювилята обмежуюся в першій мірі до підсумків його 30-літньої праці й заслуг для нашого кооперативного руху в Галичині.

Тільки натяками обійду його многобічну громадську та політичну діяльність на В. Україні до еміґрації (1907) і на еміґрації, в якій заснования і співпраця в Союзі визволення України в часі світової війни становить може найкращу сторінку його життя. При цьому скористаємо теж з нагоди, щоби відмітити деякі важливі моменти в розвитку нашого економічного й культурного життя в Галичині, що в них Андрій Жук був творчим співучасником, ініціював їх своєю мислю та реалізував невтомним трудом. Пригадка їх матиме значіння не лише для відмічення заслуг ювілята, а й не без хісна буде для нашої кооперативної громади, бо богато з задумів і проєктів Андрія Жука та його товаришів праці не зреалізовані вповні й досі; думки його в справі організації, поглиблення ідейности в наших кооперативних і громадських стремліннях не постаріли й цікаві та актуальні; повинні бути й нашим сучасним змаганням.

Народився Андрій Жук 14. VII. 1880 року в селі Вовчок, лубенського повіту в козачій родині, що тямила традиції старої Гетьманщини й довго в побуті зберігала її останки. В роді Жука зберігалася память про далекого предка, козачого отамана з першої половини XVII. віку, живу ще зовсім застав малий Андрій память про свойого діда, отамана чумацьких валок, що його шанувало все козацьке село Вовчок й околиця.

Батько Андрія зубожів з численною родиною, й хоч як цього бажав, не міг свойому любимцеві допомогти в дальшій освіті й на 11 році, після закінчення сільської школи, віддав малого в писарську науку до волості. Понятливий Андрій в 13 році життя був уже помішником волосного писаря, діставав за свою працю 5 карбованців місячної платні, удержував себе та помагав

батькові. Відтак працював на посаді письмоводителя земського начальника, писарем у волосному суді, а на 18 році перейшов до Лубень, до повітового земського уряду. На згаданих посадах набрався чимало досвіду, пізнав добре правні й суспільно-економічні відносини села, бо часто приходилося йому й самостійно полагоджувати справи за ледачого земського начальника, виписувати звіти, збирати статистику, виготовляти реферати тощо.

В земській і державній службі в тих сторонах часто на чолових місцях бували й свої пани-земляки, українофіли, от як Милорадовичі, Леонтовичі й ін. Наблизився теж Андрій Жук до тієї культурної атмосфери, що, дякуючи покровительству таких одиниць плекала й розсівала кругом укр. національну свідомість. В Лубнях ввійшов теж у круги ґімназійної та студентської молоді, що була вже більше радикально настроєна. Під впливом провідника того гуртка молоді М. Порша перенявся й молодий Жук революційними ідеями. Ще більше закріпився в них, коли в 1900 році до Лубень приїхала з Полтави статистична експедиція Статистичного Бюра Полтавського ґуберніяльного Земства, на чолі якого стояв О. Русов, в складі: Кошового, Кучерявенка, Кохановського, доцьогочасного приятеля Жукового, Володимира Дорошенка й інших свідомих українців. З ними познайомився Жук, бо працю свою вели вони власне при земстві. Від них довідався про Рев. Укр. Партію. Лубенський гурток молоді став теж завязком місцевої орґанізації Р.У.П., а молодий Жук, як член гуртка, ходив теж на села з революційною пропаґандою, в свойому селі заложив нелєґальну бібліотеку, розкидав проклямації в селянській справі і т. п. За цю роботу звільнили Жука з посади в земстві[1]).

Потім переїздить він до Полтави, де за поміччю С. Петлюри, популярного тоді в Полтаві ватажка молоді, дістає працю у Стат. Бюрі Русова й самоосвітою та активною участю в революційному рухови поглиблює своє знання. На І. пртійній конференції 1901. р. Р. У. П. у Полтаві, заступав лубенській гурток, почав теж дописувати до нелєґальних органів партії („Гасло" і „Селянин" в Чернівцях, відтак у Львові), читав закордонну нелєґальну російську й українську літературу й виробляся на доброго пропаґандиста й автора селянських проклямацій[2]).

Тому, що заняття в Стат. Бюрі Полтавського земства було лише тимчасове, за посередництвом Володимира Леонтовича дістався Жук на канцелярійного урядовця при залізниці в Білополлі й Ворожбі, на пограниччі харківської й курської губернії, але скоро, бо в осені 1901. р. з політичних мотивів, мимо не надто міцного здоровля, взяли Жука в салдати. Служив в Пол-

[1]) Про ці часи докладніше списав А. Жук спомини у Калєндарі »Дніпро« за 1934 і 1936 р. — В 1901 р. написав А. Жук статейку до ЛНВ у Львові, про шкільні відносини на Лубенщині, яка була видрукована в VIII—IX. кн. журналу. Це був перший його виступ на журналістичному полі.

[2]) Збірку тих проклямацій — зачуваємо — зберіг автор у себе досі.

таві й не переривав звязків з Р. У. П.; помічним був їй особливо в часах селянських розрухів на Полтавщині 1902 р., бо, працюючи в військовій канцелярії, знав богато про військові експедицийні заходи та подавав про це відомості партії.

Звільнений на якийсь час з війська пірнув А. Жук ще глибше в революцийну роботу, якийсь час працював у адвокатській канцелярії М. Міхновського в Харкові, але скоро з ним розійшовся, бо тоді власне Р. У. П. розкололася й Міхновський та брати Шемети, створили Народну Українську Партію, а Жук залишився в другій фракції, що під проводом Дмитра Антоновича перейшла на соціялістичний ґрунт.

Покликаний знову до війська 1903 р., просидів А. Жук від осені 1903 до літа 1904 в тюрмі за револ. роботу. Звільнений з війська 1905 р., віддався відтак виключно революційній роботі в Харкові, Київі, Полтаві, Лубнях й інш. містах України. Був членом центрального комітету партії, співробітником леґальних і нелеґальних партійних органів (м. і. „Вільна Україна", що виходила в 1906 р. в Петербурзі, „Боротьба" в Київі (1906), „Соціял-Демократ" в Полтаві (1907), й „Слово" у Київі від 1907 р.

В 1906 р. А. Жук знову попадає з Єфремовим, Винниченком, Степанківським і ін. в тюрму у Києві. Випущений за грошевою порукою пані Юркевички в 1907 р., не ждав на процес і з Степанківським та Винниченком втікає до Галичини, маючи замір виїхати звідси до Америки, збирати гроші для партії. Але доїхав тільки до Женеви, що була тоді зборищем численної російської революційної еміграції. Прислухуючись до доктринерських диспутів еміґрантів, скоро зорієнтувався, наскільки вони віддалені від дійсних вимог життя; опротивіли вони йому й він, людина практичного діла, рішив вернути до Галичини, щоби бути на рідній землі, близько свого народу й працювати для нього. Приїхав до Львова під кінець 1907 р.

Шукаючи у Львові праці, щасливо натрапив на двох людей, що мали зразу особливий вплив на нього й привели його до кооперативного руху.

Перший, це Кость Паньківський, тоді директор-касієр Краєвого Союзу Кредитового й редактор кооп. журналу „Економіст", який здавна любив вишукувати й патронувати молодим, інтеліґентним людям. Він заохотив Жука до теоретичних студій кооперації, піддав відповідну літературу й притягнув до співробітництва в „Економісті".

З великим запалом кидається тоді Андрій Жук до праці, щоби дотогочасну несистематичну освіту надолужити самообразуванням. Можна, просто, докладно слідкувати, як він основно підготовляється до кожної, хочби найменшої статейки й як рівночасно поширюється, а й дещо перемінюється його світогляд. Кооперативна справа не була й раніше чужа Жукові, лише не була вона в сфері його зацікавлення. В партії, до якої належав, коо-

перація вважалася „малим ділом", до неї ставилися партійці з легковаженням, а то й вороже, бо вона спиняла клясову діфференціяцію, ослаблювала клясову боротьбу, віддалювала від політичної боротьби.

Панував тоді погляд, що передовсім треба здобути політичну і національну свободу, а потім вже можна займатися й дрібними ділами економічного і культурного життя. Згодом, по революції 1905 р., таке неґативне відношення соціял-демократії до кооперації перемінюється на лагідніше, признаючи деяке значіння клясовому кооперативному рухові, вважаючи клясові, робітничі кооперативи добрим підсобним засобом у економічній і політичній боротьбі пролетаріяту.

Таке злагіднене, але клясове становище до кооперації займає ще Жук у перших своїх статтях в 1908 р. Першу стеттейку в „Економісті", п. н. „Дорожнеча життя і кооператива"[3]), **яка дає нам власне в січні цього року нагоду вшанувати 30-ліття його кооперативно-письменської діяльности (1908—1938)**, написана саме в такому дусі.

Таку ж поставу до кооперативного руху приймає Андрій Жук у своїй більшій роботі „Про кооперацію", що була друкована довше окремими статтями в львівській „Землі і Волі"[4]). Робота ця цікава передусім своїм викінченням; по ній теж видно, як Жук вчиться й старається обхопити цілу ширину й глибину кооперативної справи. На тлі економічного розвитку, представленого в соціялістичному розумінні, трактує Жук кооперацію передусім, як одну з форм робітничого руху, признаючи виключну вагу її в орґанізації мас споживачів, як засіб клясового єднання й підготови матеріяльної бази майбутній соціялістичній революції. Але поза цим своїм партійним підходом на вступі, дальше старається він зрозуміти суть кооперації в рочдельських принціпах, познайомитися з кооперацією усіх майже країв Европи й при кінці дає порівнуючий погляд на розвиток і стан споживчої кооперації на Україні наддніпрянській і в Галичині.

Кромі ще кількох статтей написаних в такому ж тоні до „Економіста" в 1908 р., що інформували про кооперативний рух в Росії, про кооперативні конґреси, ролю жінки в кооперативному англійському рухові тощо, забирається Жук до щораз основніших теоретичних студій кооперативного питання. Результатом тих студій були надруковані в „Економісті" за 1908 р. переклади зі статтей передових тоді в Европі кооперативних публіцистів Бертрана, Поссе, Тотоміянца, що вийшли в 1909 р. накладом К. Паньківського окремою збіркою, з додатком А. Жука про споживчу кооперацію в Галичині, на Україні й Буковині, п. н. „Ідеали, теорія і прінціпи кооперації".

***

[3]) Ч. 1. за 1908 р. ст. 30.

[4]) За 1908 р. чч. 35, 37, 38, 41, 42—45, 49—51.

В літі 1908 поїхав Жук до Богородчан, гостював там у адвоката Михайла Новаковського й при його помочі старається пізнати відносини українського галицького села. Перечитуючи описи Жукових вражінь з того часу, з обсервації життя й боротьби галицьких українців (а як бистрий обсерватор замічував він дійсно найсуттєвіші моменти), можна бачити, як він начебто прирівнював начитані теорії й партійні доктрини до реального життя, переконуючися помалу в їх частій розбіжності. Теорії говорили про непримирність інтересів поодиноких верств народу, про клясову боротьбу, про спільність інтересів пролєтаріяту ріжних націй, а галицьке життя показувало Жукови, що тут йде боротьба народу з народом, а в цій боротьбі клясові ріжниці відходять на задній плян, а виступає національна солідарність. Українці соціял-демократи в Галичині на словах були непримирними ортодоксами, а на ділі, коли приходилось братися до практичної культурної і економічної праці серед селянства, робилися опортуністами, бо цього вимагало життя.

До таких опортуністів належав і др. Михайло Новаковський, що був визначним членом Української Соц. Дем. Партії Галичини. Др. Новаковський був — здається — другою побіч Паньківського людиною, що заважила на розвиткові світогляду й дальшої громадської праці Жука. Він попав до Новаковського в час, коли той у повіті розвинув був велику активність на просвітному і кооперативному полі[5]), закладав читальні Просвіти, „Січи", каси позичкові, а ця його діяльність своїм змістом і формою була далека від соціялістичних доктрин, мала загально-національний, безклясовий характер оборони проти денаціоналізації і економічного визиску українського населення. Др. Новаковський, був поводатором Жука по Богородчанщині й інформатором у справах земельних, робітничих, еміґраційних, політичних; він втягає його в круг своїх орґанізаційних задумів та вказує на їх труднощі й можливості.

Це безпосереднє знайомство Жука з відносинами на повітах мало для нього переломове значіння. В Австрії не треба вже було добиватися політичних свобод, вони існували, треба було тільки їх використовувати для орґанізації народу, для піднесення його економічного добробуту і культурного рівня — отже займатися дрібними ділами, які на В. Україні відкладалися соц.-дем. на після революції. Обсервуючи галицьке життя, інформує він про нього докладно наддніпрянську українську громаду, поміщуючи під іменем А. Вовчанського дуже цікаві „Листи з Галичини" в київському соціял-демократ. „Слові" й між ними в формі тихже „Листів" добру сусп.-екон. студію про Богородчанський повіт[6]).

Зразу, обїзджаючи край, знайомлючися з людьми, шукає

[5]) Др. Новаковський ще в 1900 р. написав книжечку: »Спілки для ощадности і позичок (систем Райфайзена), вид. Тов. »Просвіта«

[6]) Листи VIII—X., п. н. »З поїздки в Богородчаський повіт«.

Жук у Галичині за слідами милих серцю своєї партії справ (робітничих питань) та находить тимчасом щось інше. Бо опинився він власне в Галичині в тому часі, коли сильно пожвавилася національна боротьба після виборів в 1907 р. і відомих випадків 1908 р. Отже віч на віч зустрівся він з тією національною боротьбою, що починала вже тут багритися й кровю, що тісно була сплетена зі своїми соціяльними та політичними причинами й передусім наслідками.

В одному з „Листів з Галичини"[7]) на Наддніпрянщину, він починає вже вагатися: ...„чи може колинебудь український нарід вибитися з під шляхецького та „демократичного" панування без огня національного пожару". По другій стороні він виразно бачить оту згідливу шляхецько-демократичну коаліцію, що все йде разом, якщо йде про національно-прінціпові справи в відношенні до українців — це для критичного Жука добрий примір, тому й він заявляється також проти клясової боротьби в лоні власної , поневоленої нації. В такому погляді утверджують його кооперативні студії — доктрини солідаристичної в своїй основі.

***

В 1909 р. стає Жук редактором „Економіста" й популярного кооперативного часопису для народу „Самопоміч". Рік цей обильний у важні для національного, орґанізованого життя галицьких українців події. Андрій Жук скоро вріс в ґрунт того життя, скоро приняв за свої всі його стремління.

В лютні 1909 р. відбувся у Львові Перший Український Просвітно-Економічний Конґрес, що мав теж соборницькі, всеукраїнські прикмети. На ньому, в секції кооперативно-економічній, виступив Жук з рефератом: „З н а ч і н н я к о о п е р а ц і ї д л я н а ш о г о н а р о д у"[8]).

В першій частині цього реферату в загальних рисах подав характеристику національно-економічних відносин на Великій Україні й у Галичині, щоби на тлі цих відносин ліпше зясувати значіння для нас кооперації. Зокрема представив національний і соціяльний склад населення українських земель, його освіту, землеволодіння, господарювання, заробітки, еміґраційні відносини, природні багацтва України й їх участь в національнім господарстві тих держав, що до них політично українські землі належать. Особливо виразно підкреслив факти економічної асиміляції й національної солідарности пануючих націй[9]). В другій частині цього реферату кладе автор сильний натиск на велику орґа-

[7]) Гл. лист XVII в № 29 »Слова«; порівн. теж № 30 з 1908 р.

[8]) Реферат цей тільки в скороченні надрукований в »П р о п а м я т н і й К н и з і« Конґресу — ст. 599—603. В цілості надрукований цей реферат в 2-ох частинах: II. частина в 3. числі »Економіста« за 1909 р., п. н. »Р о л я к о о п е р а ц і ї в н а ш і й н а ц і о н а л ь н і й б о р о т ь б і«; I. частина надрук. в 8—9 числі »Економіста« за 1910 р., п. н. »Н а ц і о н а л ь н о - е к о н о м і ч н і в і д н о с и н и н а У к р а ї н і і в Г а л и ч и н і«.

[9]) З цею частиною реферату творить цілість стаття: »Н а ш е е к о н о м і ч н е с т а н о в и щ е і в и х і д з н е г о« — »Економіст« 1911 р. ч. 1. і 6.

нізуючу ролю кооперації, що приготовляє нарід до складніших суспільно-політичних завдань. Такий підхід буде відтак його постійним ляйтмотивом усіх пізніших програмових писань про нашу кооперацію.

„В міру того — розвиває Андрій Жук свої думки про кооп. в згаданому рефераті — як зростатимуть наші економічні національні орґанізації кооперативні, ми все більше й більше набиратимемо сили політичної, а „найважніше, що зробить кооперація — вона орґанізує нас в націю"; а дальше стверджує Жук, що там, „де панує національна боротьба, ...кооперативний рух, виникаючи з причин економічних і соціяльних, з природи річи має і мусить мати характер боротьби національної, боротьби за самостійне національне існування". „Економічні і культурно просвітні інституції, які повстануть внаслідок колєктивної самодіяльної праці народу і поодиноких його верств та охоплять усі боки національного життя, будуть становити необхідну силу, точку опори для успішного ведення національно-політичної боротьби аж до повної побіди". „Коли розпилена тепер народна маса буде зорґанізована в економічні і культурно-просвітні інституції, коли вся сіть наших інституцій буде обєднана в національні союзи і федерації — тоді наш нарід прибере форму орґанізму, нації. І коли цей процес **самоорґанізації нації** завершиться, тоді наступить самий важний акт національно-політичної боротьби. Тоді ми поставимо дах на нашій національній будівлі, тоді виведемо купол, на якому поставимо прапор самостійної нації".

Такими словами закінчив Андрій Жук свій реферат на Просвітно-Екон. Конґресі, маніфестуючи відважно важний момент у еволюції свойого світогляду. За такі його погляди накинулися на нього дотогочасні партійні товариші. М. Порш в київському „Слові"[10]) в статті: „Кооперативний націоналізм" назвав його майже зрадником клясових інтересів, ідеольоґом української буржуазії, що проповідує обєднання всіх українських політичних партій, без ріжниці клясових інтересів та ідеалів, бо вони мають спільний ідеал — визволення народу з національної і економічної неволі. ...„Ніхто не розвинув — каже М. Порш — так добре цілої системи національ-демократичних думок, ніхто не обґрунтував так добре націонал-демократичної позиції в кооперативній справі, як... марксіст д. А. Ільченко" — тобто А. Жук.

Це була дійсно єресь супроти ортодоксійного становища співпартійців. І він розходиться з ними, віддаючись ще завзятіше громадській позитивній праці, у першій мірі кооперативній.

Український кооперативний рух, що до того часу мав здебільша філянтропійний характер, гуманітарної помочі меншому братові, треба було вивести з того ідейного непорозуміння й орґанізаційного хаосу, в якому він перебував[11]).

---

[10]) № 17 за 1909 р.

[11]) Порівн. його статті в »Економісті«: »Кілька слів про орґанізаційний хаос в нашій економічній праці«, ч. 6. 1909. »На орґанізаційні теми« 1919, ч. 7 і інші.

Андрій Жук сходиться з гуртом товаришів-кооператорів, серед яких головно Іван Петушевич почав тоді сильну акцію за прищіплення нашому кооперативному рухові правдиво кооперативних принципів і метод праці; він їх завзято пропаґував словом, письмом і чином. До тієї акції приєднується теж Жук, видвигаючи в цілій низці статтей не лише питання правильности й зах. европейських форм українського спілчанського руху, але й намагається вивести його з вузького загумінка, наблизити до світа, а передусім до всеукраїнської одности й усенаціональної пляновости, щоб український копперативний рух став доказовим засобом розвитку національного життя й сили. Його погляди щодо ролі кооперації в національних змаганнях сходяться з тими, що їх по тому боці голосять Микола Левитський, Василь Доманицький, Гехтер і ін. Він до них пильно прислухується, щоб вдержати з ними рівний крок.

На Стрийській Хліборобській Виставі він уладжує Кооперативний відділ і найбільше заходиться біля орґанізації Першого Національного Кооперативного Конґресу.

(Кінець буде).

І. Витанович.

З КООПЕРАТИВНОГО СВІТУ

Тойогіко Каґава, японський кооператор

Великого кооперативного провідника має Японія в особі Тойогіко Каґави. Своїм життям він наслідував Христа і зробив дуже багато не лиш для кооперативного руху, але й для поширення християнства між своїми земляками.

Народився він 10. липня 1888 р. в Кобе в Японії, яко син високого японського урядовця і ґейші. Його родичі померли вчасно, так, що дитинство Каґави було доволі невеселе. В році 1903 Каґава перейшов на християнство та скінчив християнську школу. Відтак поїхав до Америки, де здобув степень доктора теольоґії на університеті в Прінсетон.

В році 1917 оснував свою першу робітничу школу в Осака в Японії, а в рік пізніше споживчу кооперативу між робітниками. В році 1925 орґанізував японську селянську партію, а в році 1931 заложив першу кооперативну лічницю в Токіо.

Нині Тойогіко Каґава є радним міста Токіо, секретарем селянської і робітничої партій, предсідником студентських кооператив в пяти університетах, провідником пацифістичного і абстинентського рухів, а при тім усім духовним вождом кооперативної орґанізації.

Поверх 14 літ свойого життя провів Каґава в Шінкава, пролетарській частині міста Кобе. Там ділив він горе і радість з най-

біднішими і опущеними, як їх невтомний приятель, дорадник та діяльний помічник.

Поправи долі утиснених кляс Каґава очікує не так від здобуття певних прав, як швидше від пробудження дрімаючої в кожній людині сили волі, від скріплення почуття відповідальности та суспільного інстинкту. Тому Каґава відкидає такі робітничі орґанізації, що оперті на особистій користі та клясовій боротьбі. В одному місці він пише: „Я є дослідник. Дільниця убогих це моя ляботаторія, а людина обєктом моїх дослідів. Дільниця убогих це добра обсерваційна точка, соціяльна метеорольоґічна стація, соціяльний барометр, на якому відчитую, які є в краю відносини. Коли до тої дільниці масово надтягали збанкрутовані селяни, я міг сказати, що на селі є ще нужда; коли сюди напливали товпи безробітних, це звертало мою увагу на загальну господарську ситуацію, а коли в нашій дільниці ширився большевизм, я знав, щó загрожує цілій державі". Так Каґава став пляновим суспільним реформатором і політиком.

В р. 1926 японська влада вирішила — зліквідувати дільниці убогих в шести великих містах: Токіо, Осака, Кобе, Йокагама, Кіото і Наґоя. Тим, хто спричинив це рішення, хто зумів розворушити сумління уряду до тої міри, що він прийшов до зрозуміння свойого обовязку і виасиґнував міліонові суми на санацію дільниць убогих, — був Тойогіко Каґава.

Як соціяльний політик і кооператор, Каґава дуже нагадує Маццині і Толстого: він завжди видвигає духовий і етичний момент. Людство мусить собі освідомити, що капіталу не належить шукати передовсім і єдино в матеріяльних добрах, що правдивий капітал, це охота до праці і радість з праці. Хоча в очах многих людей нагромадження мертвого матеріяльного капіталу є одиноким реальним господарським чинником, — треба ширити думку, що матеріяльні засоби це тільки посуда, тільки акумулятор, в якому розвивається властивий дорогоцінний капітал. Цим капіталом є творчі, будуючі сили людства, готовість до пожертви і бажання радости. Зберегти ці внутрішні сили здоровими і дати їм розвинутися — ось що повинно бути першим завданням новітнього народнього господарства. Світ, говорить Каґава, сторчить ще за глибоко у птольомейській господарській системі. Тому громадить по шпихлірах запаси пшениці, тоді як люди, що не мають грошей, гинуть з голоду.

У 1922 р. оснував Каґава перший селянський союз в Японії. Він скликав 72 делеґатів від 34 провінцій на дводенну нараду до Шінкави. Молоде обєднання виступило до громадянства з відозвою, яка є характеристична для Каґави своїм строгим відмежуванням від клясової боротьби в концепції Маркса. У відозві говорилося: „хочемо збогатити наше знання, піднести наше вміння господарити, двигнути наші обичаї і внести радість у наше сільське життя. Нашою ціллю буде досконала селянська культура. Виступаючи за свободу думки і бажаючи служити цілому суспільству, хочемо любити правду. Щоби здійснити наше визволення,

будемо поборювати капіталізм, основуючи союзи продуцентів; через них добємося освободження селян, які терплять бідність і злидні".

Каґава і тут бачить можливість перемоги в силі орґанізації та в скріпленні цілого селянського стану через заведення ліпших способів управи ріллі, оснування кооператив для раціонального використання зібраних плодів, через спільну обрібку поля, спільні закупи дорогих господарських машин. Хотівби поширити між селянами нові хліборобські культури. Пропаґував закладання горіхових та каштанових лісів на збочищах гір, здебільша невикористовуваних. Цим способом можнаби значно побільшити продукцію дібр. Пропонує нові роди збіж там, де дотепер управлявся тільки риж. Бажавби, щоби селяни заводили годівлю молокодайних кіз, які можуть пастися на неуправних збочах гір. Але найпевнішу запоруку перемоги добачує не в тих усіх заходах, тільки у внутрішньому піднесенні селянського стану. Тому його остаточною метою є обнова душ, а сам він певний, що тільки жертвенна любов, така, яка була у Христа, може довести його діло до кінця. Христовий дух служби один одному та відважної саможертви є душею правдивого відродження народу.

Каґава змагає до того, щоби цілу Японію покрити сіткою кооператив. В цілій державі він та його співробітники основують збутові, закупочні, споживчі та кредитові кооперативи.

***

Один з його співпрацівників Утсуномія поклав великі заслуги, основуючи селянські кооперативи в північній Японії. Він був богатий і вислав більше число молодих людей, між ними і свойого сина та дочку, до Данії для студіювання тамошньої сіль. госп. кооперації. Спроваджував расову худобу зі Злучених Держав та орґанізував молочарські кооперативи. Каґава говорить: „В три роки потім, як у тих сторонах вибух великий голод, населення врятовано дякуючи молочарським спілкам Утсономії, населення це тямить добре. Тямить і те, що Утсономія жертвував на ту ціль ціле своє майно".

Нижче подана подія, як одно сильно задовжене село урятовано заходами провідника селянського обєднання, Мотоіро Суґіям, після методи, що її пропаґував Каґава:

До Суґіями прийшла депутація від сильно задовженого села і просила його, щоби указав їм дорогу до оздоровлення. По негайному розсліді справи Суґіяма ствердив, що довги і відсотки від них виросли до такої висоти, що покрити їх з біжучих доходів була виключеною річю. Постановив отже, що кожна родина повинна закласти годівлю курей і працею тою повинні занятися старці і діти, а решта родини мала віддаватися своїм нормальним заняттям. Недовго потім заложено збутову яйчарську кооперативу. Половина надвишки йшла до поділу між членів, решта до спільної щадниці. Зібраний в такий спосіб фонд мав служити на уділювання позичок для найбідніших родин. Село

небавом почало розвиватися так гарно, що одержало пару разів відзначення, як взірцева громада.

Великих діл доконує також інший учень Каґави, молодий селянин Сакае. Його село лежить в поближу озера, яке часто заливає береги. Від соток літ лежали тут великі площі землі відлогом, бо виливи не давали змоги сіяти тут риж. На невеликому клаптику тої землі засіяв Сакае на пробу ячмінь, а коли ця спроба увінчалася успіхом, навчив цього діла своїх 27 односельчан. Незадовго ціла заливна площа покрилася озимим засівом. Ці молоді люди закупили відтак спілкою молотілки, якими молотили збіжжя цілої громади. Під проводом Сакае обсаджено окраї піль овочевими деревами, потім завели годівлю риб та почали вживати волів до пільних робіт. Нарешті дав Сакае почин до оснування сільської споживчої кооперативи та зорґанізував діточий садок. Окрім того відступив власну шопу на бібліотеку і нині вона має 400 томів книжок, здебільша европейських авторів. Ціле село одержало під його мудрим проводом новий вигляд та почало процвитати.

Окремим родом спілчанства є кооперативні лічниці. В Японії на 11 тисяч сіл в 1934 році кругло 3231 було без лікарів*); в інших, що правда, були лікарі, але жадали таких високих заплат, що селяни не мали відваги звертатися до них за порадами. Тому Каґава та його пирятелі почали орґанізувати по селах передовсім малі лікарні, що утримувалися з вкладок членів. Союз цих лічниць оснував за 3 роки коло сотні таких лічниць. Можна було це зробити м. і. тому, що находилося відповідне число лікарів, які були готові, з чистої любови до ближнього, посвятитися важливій праці у тих лічницях за мізерну винагороду. Такіж самі „кооперативи здоровля" оснував Каґава в Токіо, Осака і Кобе.

Каґава думає, що дорога до ідеалу: „один за всіх — всі за одного" — веде через розбудову загальнокорисних кооператив продуцентів та споживачів. У своїй суспільній праці завше кермується думкою, що поміч із зовні не в силі створити нічого тривалого, якщо одночасно не будуть розбуджені та зактивізовані душевні сили самих заінтересованих. Звідси походить його гаряче змагання не лише за господарське підсилення, а й одночасно на збудження в людині охоти — зробити своє життя чистішим, радіснішим та любішим. Останніми часами його кооперативна ініціятива починає виходити поза границі Японії.

В. Тотоміанц.

---

*) В Польщі, як писав проф. З. Шиманські, один лікар припадає на 3300 душ населення. На величезних областях східних, південних, а навіть центральних воєвідств є терени, де на 300 квадр. кільометрах сидить один лікар. Др. Каспшак подає, що на 23 міліони сільського населення в Польщі припадає 1200 лікарів (по місточках і селах).

Сільсько-господарська кооперація в Сполучених Державах

Недавно оголошено статистичні дані про сільсько-господарську кооперацію для закупу і збуту в Сполучених Державах за 1936 рік[1]). Автор цієї праці, відомий статистик і економіст, є знаний в кооперативних кругах з його попередніх праць, між іншим, з брошури про кооперативні фармерські торговельні організації за 1920—1935 рр. (Вашинґтон, 1936). Тому опубліковані статистичні дані надзвичайно інтересні.

За цими даними, скількість фактично чинних сільсько-господарських кооператив у кінці сезону 1935-36 досягала 10.500. Іншими словами, скількість тих кооператив зменшилася за останніх пять літ на 1.500. Зменшення це пояснюється передовсім злукою де-кількох кооператив в одну; відтак — значне збільшення скількости приватних торговельних аґентів, що успішно конкурують з кооперативами та сприяють замкненню де-котрих з них. Зменшення кооперативної торгівлі особливо відчувається в царині збуту худоби та продуктів скотарства. Кооперативи для збуту зерна та вочів, що чисельно зменшилися, трохи збільшилися щодо скількости своїх членів.

З 10.500 чинних кооператив 29% займаються продажом зерна; 32% торгують молочними продуктами; 10% займаються збутом продуктів скотарства та 10% продажом городини та овочів. У всіх 10.500 кооперативах нараховувалося 3,660.000 членів, з яких на долю молочарських кооператив припадало 720.000 членів, на долю кооператив для збуту збіжа 610.000 та для продажу худоби 600.000.

Цілий оборот кооперативної торгівлі згаданих вище кооператив досяг протягом звітового року суми 1.840 міліонів долярів; з неї 86% припадають на збутові кооперативи та 14% на кооперативи для закупу.

Згадана вище сума обороту в продажу-накупі сільсько-господарських кооператив Сполучених Держав за 1935-36 рік вражає своїм розміром. Цей оборот перевищує обороти сільсько-господарських організацій кожної окремої країни. Німеччина зі своїми оборотами сільсько-господарських кооперативних осередків у висоті 453 міліони американських долярів (за 1934 рік[2]) стоїть щодо абсолютної суми на другім після Сполучених Держав місці. Ми не порівнюємо тут обортів американської сільсько-господарської кооперації з оборотами кооперації Радянського Союзу; самі керівники його дуже добре розуміють, що 36 міліярдів швайцарських франків, на яку то суму радянська влада оцінює обороти своїх кооператив (куди входять, між іншим, й обороти споживчих

[1]) Statistics of Farmer's marketing and purchasing associations. 1935 R. H. Elsworth, Washington D. C. 1937.

[2]) Organisations coopératives. Genève, 1936.

товариств та обороти державної торгівлі Радянського Союзу) — речі не до порівнання, коли мова про обороти сільсько-господарської кооперації даної країни. Але, коли ми подивимося глибше до мови цифр при захованню засади caeteris paribus (при інших рівних умовах), яко основної передумови правильности порівнань, то знайдемо дуже цікаву річ: значне наближення розмірів оборотів за даний період тоїж катеґорії кооператив у Чехословаччині.

І справді: за 1934-35 господарський рік сільсько-господарські кооперативи Сполучених Держав продали на суму 1.530 мілйонів долярів (біля 41 міліярдів чехословацьких корон по курсі 1 доляр = 28 кч). За той період сільсько-господарські кооперативи в Чехословаччині продали на суму біля 4.336 міліонів кч[3]).

Здавалося б — величезна ріжниця.

Одначе, коли б для наближення (навіть й грубого) до засади caeteris paribus ми звели загальні обороти сільсько-господарських кооператив для продажу в Сполучених Державах та Чехословаччини до обороту на одну особу населення, то повстав би інший образ. В Сполучених Державах 126 міліонів населення, в Чехословаччині 15. В Сполучених Державах на одну особу, на основі вище згаданих даних, припадає оборот в продажі біля 325 кч, а в Чехословаччині коло 290 кч. Ріжниця досить значна, хоч і в Чехословаччині обороти сільсько-господарських кооператив наближуються до оборотів тої ж категорії кооператив в Сполучених Державах. Цікаво, що подібний оборот в Німеччині на одну осбу населення виказує всього лише 195 кч.

Правда, в Чехословаччині на величезне збільшення оборотів в кооперативній продажі розглянений нами період часу мав великий вплив тісний контакт, що заіснував між кооперативами для продажу та збіжевим монополем. Але сама можливість таких поважних оборотів сільсько-господарських кооператив Чехословаччини вказує на великанську міць кооперативних організацій в цій сільсько-господарської кооперації в Сполучених Державах, які, країні. З другого боку, могутній зріст чехословацької сільсько-господарської кооперації ще більше підкреслює величезні успіхи не дивлячися на ніщо, продовжують займати серед сільсько-господарських кооператив цілого світу перше місце щодо розмірів кооперативної торгівлі.

С. Бородаєвський.

---

[3]) Dr. A. Hůlka. La coopération agricole en Tchécoslovaquie. Paris, 1936.

Протикооперативні заходи в організації торгівлі

(Перегляд)

Розвинене в часі кризи державне вмішування в господарське життя — хоч часами конечне і корисне, — то нераз було звернене прямо на шкоду розвитку кооп. руху. Відноситься це передовсім до тих заряджень, що були видані, як говорилося, з метою охорони дрібної торгівлі від загибелі. Ніхто не буде перечити, що з вибухом кризи (1929—1930) купецтво найшлося в тяжкому положенні, головно через зменшення оборотів при релятивному меншому зменшенні податків та коштів завідування. Але чи ж не в такому ж, або й далеко гіршому положенні найшлися й усі інші суспільні ґрупи (хлібороби, ремісники, промисловці, робітники, що потратили працю і т. д.). Одначе рідко де старалися прийти в поміч зубожілій суспільній клясі в той спосіб, щоби утруднювати до неї приплив нових людей. Виїмкові зарядження, прим. обмеження прийому до фахових шкіл чи запису на листи адвокатів, лікарів, тощо, не мали такого широкого засягу, як ті розпорядки, що їх видано у многих державах в користь купецького стану.

Початок зробила Австрія, яка, як відомо, находиться від здавлення робітничого повстання під режімом середньої верстви. У 1934 році видано там закон, який утруднював оснування нових підприємств детайлічної торгівлі, а навіть нових філій існуючих підприємств (це мало особливе значіння для міської споживчої кооп. побудованій на засаді філіяльно-централістичній). Відкриття нової крамниці залежало від згоди купецької організації (ґреміюм або цеху). До нині не видано ні одного такого дозволу для кооперації, чим загальмовано їх похід. В одному випадку друга інстанція (краєва адміністрація) ухилила рішення купецької організації (станової корпорації).

У березні ц. р. хотіли унормувати ці справи новим законом, який не зміняв тенденції, вносячи навіть ще деякі ускладнення. А саме: окремим особам не можна заборонити основування нових підприємств, оскільки мають 30 літ, доказ уздібнення (?) та 6-літню практику в торгівлі! — Такий текст закона носив вже виразний характер: ходить вже не про рятування купецького стану від нової конкуренції, тільки про загальмування кооперації в користь приватників!

Але тут уже натрапило купецтво на солідарний опір не тільки робітничої, але й усієї хліборобської кооперації та робітничих професійних союзів. Збірній акції цих чинників вдалося внести у законопроєкт таку поправку, що не тільки фізичним особам, при повищих умовах, вільно буде відкривати нові підприємства, (філії), але й правним особам, оскільки визначений ними повно-

власник („Geschäftsführer") має доказ уздібнення і 2-літню практику. Друга умова це приналежність до Кооп. Союзу.

У результаті лишилися такі обмеження: доказ уздібнення і практика. — Щодо основування філій, то ще остають в силі обмеження з 1934 року — хоч є вже поодинокі рішення, які виломлюються з-під загальної заборони.

Нема сумніву, що кооперація в Австрії не дасться взяти під чобіт і роздавити — мимо всіх заходів приватницького світу.

В Бельґії закон з грудня 1936 р. забороняв основування нових і поширювання існуючих крамниць роздрібної торгівлі, — але тільки на час 3-ох місяців, і то лиш в громадах понад 100 тис. меш. — оскільки персонал цих крамниць числивби 5 або більше осіб. Ходило отже про охорону дрібної торгівлі і то на дуже короткий час. Позатим в Бельґії свобода розбудови кооперації не потерпіла — хіба тільки тим, що на філіяльні підприємства готовиться спеціяльиний податковий тягар.

В ЧСР видано в 1935 р. розпорядок, яким обмежено закладання нових підприємств в ділянці ґалянтерії, кольоніяльних, цукорничих, обувних, одягових, текстильних і харчевих артикулів. Але скоро потім вдалося кооперації вимогти у урядів, що за дозволом якогось ревіз. сюзу вільно буде кооперативам відкривати, навіть такі підприємства. Таким чином заходи купецтва тут не осягли своєї мети, а навіть окошилися на ньому самому. Не вдалося купецтву перевести також другої своєї вимогі, а саме, щоби кооперативи були примушувані ставати членами купецьких ґремій (корпорацій).

У Франції, де середній стан має великий вплив на державу (і навіть на лівіші політичні партії), іде від довшого часу боротьба у двох напрямах: 1. закони проти основування нових пекарень, 2. закони проти крамниць з одностайними цінами — (в практиці такими є передовсім кооперативні крамниці побудовані на філіяльній системі). — Щодо пекарень, то міністерство праці предложило в лютні 1936 р. (ще за уряду Ляваля!) проєкт закона про концесійну систему для нових пекарень; концесій мав би уділяти префект департаменту (воєвода). При ньому булаби дорадча комісія, в якій не передбачено заступника консументів. Союз споживчих кооператив дав свій контрпроєкт, який допускав до голосу заступництво всіх родів кооперації і взагалі має тенденцію оставити стару свободу ініціятиви в ділянці пекарства.

По зміні уряду (в 1936 р.) в міністерстві хліборобства повіяло ліберальнішим духом. Здається, що все лишиться по старому. Зате досить туго операєтся купецтво при законопроєкті про склепи „з одностайними цінами". Цей законопроєкт дозволяє мати філії тільки купецьким спілкам („явним спілкам") — отже передбачує окремий привілей для капіталістичного чинника, зі шкодою для кооперації. Хоч він упав вже раз в парляменті, то внесено його вдруге.

В Англії спроби законного обмеження ініціятиви в торгівлі не вдалися. Тим не менше йдуть заходи осягти ту ціль через організацію і госп. натиск (продаж часописів, фризієри, маклєри реальностей — примусова реєстрація, умова 3000 цукорників в Ліверпулі — відступ 150 метрів один від другого).

В Голяндії також внесено законопроєкт про утруднення при основуванні нових підприємств. Вимоги уділення концесії відносилисяб до кредитоздібности, фаховости досвіду та кваліфікації кандидата (до кооператив, як таких, відносиласяб лише та перша вимога, дві другі до управителів кооп. підприємств). Законопроєкт сприяє дрібним підприємствам. Уряд мавби можність надавати окремим громадам право в дечім модифікувати постанови закона (на Заході взагалі громадська самоуправа це реальна річ, а не фікція, як у нас і на Сході). Кооперація пильнує цієї справи.

В Норвеґії зайшла куріозна історія. Підготовляється закон проти трестів і картелів, але уложено його так, що своїм вістрям він грозить також кооперації! Пропозиції комісії йдуть в цьому напрямі, щоби спеціяльний уряд контролі трестів мав право реґулювати ціни-зиски, продукцію, оборот і т. д. Дотепер цей уряд міг реґулювати тільки ціни. Небезпека для кооперації є в цій точці, де предбачається, що уряд контролі може виконування своїх чинностей перелляти на купецькі організації, які таким чином зробилисяб зверхниками кооператив. Для членів кооператив це би значило, що кооперативи вже не моглиби реґулювати в їх інтересі цін всіх товарів (обнижуючи їх), бо ціни означалиби купецькі ґремія.

В Німеччині вже від 1933 р. обовязує ніби добровільна, а на ділі терором вимушена умова кооперації з купецтвом про неосновування нових кооператив, ані нових філіяльних крамниць та заборона кооперації вербувати нових членів. В ділянці с. г. кооперації (молочарство, яйчарство, збут зерна) зайшли засадничі переміни в напрямі обернення кооператив в орґани державної торг. політики, що про них требаби дуже широко говорити, а на те немає тут місця.

У Швайцарії, клясичній країні лібералізму і демократичної самоуправи, купецтво вспіло вже 1933 року переперти обмеження для нових торгов. підприємств, особливо великого типу (товарових домів і філіяльних складниць) — коли підприємство має понад 4 філії, або склеп має більше як 10 осіб персоналу. Допущено тільки виїмки, після ухвали кантональної влади. Для оборони від цього закона обєдналися усі галузі кооп. руху, отже і робітничо-споживча і хліборобська. 1935 р. прийшло до модифікації закона в цьому сенсі, що прохання і відклики рішає вже не уряд, а парітетна комісія, складена по 2 особи з обидвох сторін (кооперація і приватники) та 1 невтральний предсідник.

В міжчасі зайшла ще одна новість для кооперації. В статуті Союзу Спож. Кооператив (в Базилеї) є точка про обовязок всіх кооператив побирати товари у своїй централі. Отож на цій основі вирішила союзна влада в однім випадку, що всі кооперативи, — члени союзи — є філіями і підпадають під закон з 1933-35 року! Тим поширено заборону нових філій — на всі спож. кооперативи!

Нема однак зла, щоби на добро не вийшло. Похід проти кооперації здисциплінував незвичайно кооперативні організації і надав їм нової сили. Скріпилася солідарність всіх видів кооператив та почуття єдности цілого кооп. руху — без огляду на селі чи в місті. Кооп. руху Швайцарії не зломить ніяка противна сила, про це нема сумніву. Заходи купецтва рідко де стрічають похвалу більшости суспільства.

В Польщі — як воно на перший погляд не дивно, не вдалося купецтву добитися більших обмежень свободи кооп. торгівлі. Ті обмеження, що прийшли (новеля закона, контроля ревіз. союзів, молоч. закон) подиктовані не інтересами купецтва, а політичними мотивами правлячої групи. Позатим — хоч є з боку купецтва ріжні заходи (прим. завести примус доказу уздібнення в торгівлі і мінімум кваліфікацій, обмежити право основування нових крамниць) — то ті заходи досі не увінчалися успіхом. І нам здається, що й не увінчаються, поки в торгівлі в Польщі домінуючим елементом є — жиди. Жиди в даному випадку ратують спеціяльно українську кооперацію — фактом свого існування. Бо обмежити доплив нових сил до тргівлі, це значить — закріплювати існуючий стан, цебт ґеґемонію жидів в торгівлі і промислі. Це дуже добре розуміють польські провідні чинники і не дають послуху таким проєктам. Швидше їм на руку завести концесійну систему в торгівлі й промислі, і ми бачимо, що вони роблять з того справді ужиток. Останній такий акт — це концесійна система в ділянці молочарства (бє однаково по українській кооперації, як по жидах). Нові заходи щодо привернення конц. системи в трафіках та законопроєкт про поширення концесійної системи в ремеслі — свідчать теж про ті самі тенденції. Тут інтерес жидів збігається з інтересом української торгівлі взагалі, а кооперативної зокрема. І їм і нам треба як найбільшого господ. лібералізму в Польщі; все, що обмежує свободу приватної ініціятиви, є їм не на руку, так само, як нам.

Карло Коберський.

Жовтень, 1937.

З ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ

По селах

(З обсервацій кооперативної пропаґаторки).

(Продовження*).

Дороги.

О, про ці славні дороги далобися дуже багато сказати. Якщоби якийсь заграничний подорожний пустився ними їхати, то мавби враження, що він десь в якійсь Богом і людьми забутій країні. Недалеко від Львова можна найти дорогу, якою в болотнисту пору ні перейти, ні переїхати. Для приміру: від стації Давидів до Звенигорода 9 кільометрів ідеться 3 години. З Жиравки до Кугаєва прямо не можна переїхати, в Борщовичах люди не можуть до молочарні молока донести. Ідуть з колами і ліхтарнями в руках, з тяжким трудом. В Задвірю така пропасть на дорозі, що і в чоботах тяжко перейти, те саме майже в кожному селі. Зі Щирця до Горожани великої (8 км) їдеться трійкою коней, без тягару 2 години. У Бібреччині, Журавенщині, Городеччині, на Поділлі в самій таки Львівщині селяни живуть надією, що за дороговий податок дістануть поправу доріг. Ждуть терпеливо, а ями і вибої поглиблюються, люди і коні мучаться. Це утруднює довіз с.-г. продуктів до міста і доставу товарів для кооператив. Часто доводиться зносити пачки і мішки на плечах і щойно порожного воза друками витягати з болота. Деякі гостинці в цьому році поправляють, але інших доріг нема кому поправити. А тимчасом люди в злій обуві тратять здоровля, коні мучаться, одяги нищаться і господарка стає дуже утяжливою.

Меліорація і комасація.

Що це має спільного з кооперацією? — спитаєте. Однак це заважує на місцевих відносинах. В деяких селах та »масація«,як її називають, мучить людей так, що не беруться вони до іншої праці. Де ці дві речі переведено при помочі Сільського Господаря, там вони принесли населенню користь. С. Г. пильнує справи приділів і клясифікації ґрунтів. Це для господарів дуже важне, бо унормовує справу податків і т. п. Але є села, де меліорацію і комасацію переводять державні чинники.

Знаємо пословицю: »Свій, як не пожалує, то хоч скривиться!« А тут доводиться скривитися тому, на кого паде добродійство примусової комасації. Примір: господар малоземельний. Має зараз при хаті 2 морґи поля. Легко йому їх управляти, має троха городини і всього, що треба. При комасації беруть йому цей кусок поля, а дають аж далеко за селом кусник недоброї землі. Велика жура. Тут обійдеться без своїх коней, бо навіть руками знесе снопи до стодоли, здалека мусить везти возом. Бідна жінка дала донці, як віно, кусок поля в свойому селі. При комасації забирають їй цей кусник, а дають аж за другим селом, на горі, далеко гіршу землю.

Тісно на подвірях. По трьох господарів господарить на однім обійстю. Але побудували нові хати по пожарі і живуть. По комасації, підуть далеко за село, нові будинки ні валити, ні брати зі собою. Добродійство тут замінюється в траґедію. Жінки плачуть. Деякі знова дістають дуже добрі приділи і це викликує жаль у других.

Великий кусень двірського поля лежить між селянськими приділами, а селом. Для кого він призначений? — запитують себе в душі люди.

Гарний елемент зі села на новій будівлі, помішаний буде з найменше вартними зайшлими кольоністами. Бояться селяне, що треба буде пильнувати, бо не знати кого дістанеш за сусіда. Коби та »масація« була пропала — бідькають старі бабусі, для яких це добродійство зовсім незрозуміле.

*) Початок гляди в ч. 1. »Коп. Респ.« за б. рік.

Голод на землю і... невжитки.

Великий голод землі. Купити не можна. Є в селах пасовиська, навіть великі. Покриті кретовинням, квасною травою. Весною, щойно сніг тає, женуть пасти. Худоба ходить на ньому голодна. Як посуха, то ще сонце випалить траву зовсім. На тих просторах можна би при добрій господарці, мати не тільки пашу, але ще досвідні поля і т. п. Нема про це мови, не дасться зробити — кажуть селяне.

Ідучи селом, бачите багато ще незужиткованої землі. Приватна вона і громадська. Можна би засадити деревами, городиною. Ніхто не хоче починати на своїм, бо вирвуть і знищать, а на громадськім теж нема кому. Земля спочиває, а люди плачуть, що нема де петрушки посадити.

Гній на подвірю марнується, гноївка спливає на вулицю, ростуть на ній буйні кропиви і бодяки. Нема як тим бавитися, — кажуть господарі. Дарма, що Німці зробилиби з цих неужитків прагарні городи і садки.

Є часто великі площі серед села, однак стоять без користи, залишені під опікою самих селян падуть жертвою недотепної громадської господарки. Там люди копають глину — де хто попаде і там застоюється дощева вода. Ніколи наше село не втішалося доброю опікою, але тепер дійшло занедбання до краю. Управа збірних, часто дуже віддалених »ґмін«, не має часу подбати про культурний вигляд сіл. Селяне ж ждуть, щоби хтось зробив, або приказав зробити.

Здоровельні відносини.

Багато умовин складається на те, що здоровля селян підупадає. Навіть у довоєнних часах наш нарід не займався надто питанням, що робити, щоби зашанувати себе. Тепер є трохи більше зрозуміння, що в разі недуги треба шукати поради у лікаря. Негіґієнічні умовини щоденного життя, зла і недоцільна віджива, невідповідна одежа і мешкання — все те ширить спустошення у здоровлю населення. Додаймо до того, що воєнні злидні забрали давно здоровля у тих, хто війну перебув в полі, або навіть дома — то стан села покажеться дуже невідрадним.

Лікарі поселюються в деяких селах. Це щаслива думка, бо побут лікаря на селі робиться конечним. Там він може своєю радою і викладами запобігти неодній недузі. Наш нарід на загал дуже витревалий, коли в таких умовинах, в яких він живе, що держиться. Непровітрювана хата, замітання сміття »на сухо«, спання старих людей з дітьми на одній постелі, їдження страви з одної миски, брак купелі, мидниць до вмивання, споживання тяжкого нестравного хліба і одноманітних переварених страв — спричинюють багато недуг у старших і у дітей. Найбільше на перешкоді стоїть консерватизм господинь, в яких руках є керма домашньої господарки і опіки над здоровлям. ЬЩо має жити — то не помре« — кажуть вперто на селі.

Правда, у свідоміших околицях, де читають, є вже поступ в цьому огляді, але на загал зроблено ще дуже небагато у цій ділянці.

Незнаною річю на селі є дезінфекція вразі заразливої недуги. На тих самих подушках, на яких хтось помер, сплять дльше, їдять з миски, з якої годують хорих в часі пошести, а навіть дають дітям залишки страв, що їх недоїли хворі.

Невідповідні одяги причинюються теж до руйнування здоровля. Кожухи, сіраки з домашнього сукна перевелися. Чоловіки купують дешеві куртки жінки вдоволяються легкими кабатами, а дівчата не вбираються тепло, бо це не в моді. При перестуді не лікуються люди на селі в самих початках, а потім приходять всякі комплікації, дальші занедбання і смерть або недуга на довгі роки. Поширюються повоєнні недуги шлунка у чоловіків, які перебули війну. Треба дієт і ліпших харчів, але цього в більшості не переводять, бо не вміють приладжувати дієтичних страв. Маленькі діти вмирають теж найчастіше через невмілий догляд за ними. Але втрата малої дитини в теперішній порі у малоземельних селян не є нічим страшним. Тісно і так на подвірі, в хаті і на загоні.

Часописи, як Народне Здоровля, Кооперативна Родина та інші, ріжні календарі — звертають увагу на плекання здоровля села. Але чи всюди вони є? Великим добродійством для села були би »Кооперативи Здоровля«. Треба багато енерґії для їх доброго приміщення, потрібного числа членів, а це є не всюди. Також були би тут помічні умови кооператив і філій С. Г. з лікарями, які лікували би членів за членськими виказками по зниженій ціні. Спроби цього вже почалися в Стрию і Зборові.

Треба гиґієнічних викладів, курсів, брошур і т. п. По правді, то в справі піддержки здоровля селянства робиться у нас таки дуже мало.

Справа виховання дітей і молоді.

Маємо нагоду бачити, як відбувається виховання нового покоління на селі. Давно селяни може не знали того, що знають нині, не ішло стільки преси і книжок в село, але панував в селі свій традиційний спосіб виховання. В шанованих селянських родах панували патріярхальні звичаї, пошана для старших і чимало родинної любови. Не можна було побачити того, щоби хтось ввійшов до хати не скинувши капелюха і не поздоровивши принятим звичаєм. Парубок в присутности батька не закурив папіроски, до матері чи бабусі внуки відносилися з пошаною. Нині дарма, що одягом уподібнилося село до міста — але запанували такі звичаї, що культурній людині годі звикнути до них. Молоді парубки і господарі входять до хати в капелюсі чи шапці на голові і просиджують так годинами. Це буває і в читальнях і кооперативах. Старшому зробити місце на лавці, це щось незрозумілого для молоді в деяких селах. Як зайдете вечером до кооперативи або читальні, побачите нерідко розвалених мущин на лавках під стінами, з ногами витягненими на середину домівки, так, що й нема як перейти, шапка на бакир, руки в кишенях. Милим заняттям буває лущення зернят і випльовування лушпин на долівку. Хоч би навіть хтось хотів звернути увагу на це непристойне поведення, то дістане таку відповідь, що другий раз і не обізветься. Домівки установ представляють через цей брак виховання страшний вид.

Хоч панує безробіття і є часу доволі, молодь ходить дуже недбало і брудно. Нечесане в буддень волосся, обдерте і забруджене вбрання надають нашій молоді прикрий вигляд. Дівчата знова виховуються так, що не люблять помагати матерям у праці, — а марнують дорогий час на сусідських розмовах. Хай, кажуть мами, походить, буде ще робити. Але цей брак домашньої карности відбивається на участи молоді в громадянському житті.

Вечорами на селі, коли ідете, несподівано світить вам в очі електрична лямпка, бо парубки люблять освітлювати прохожих. — Неточність у сповнюванні обовязків, спізнювання на проби хору чи аматорського гуртка не дає змоги виконати докладно пляну.

Такий »дух часу« панує в більшості сіл. Маємо, треба признати, і культурні, просвічені села з пляновою працею у всіх установах, чемну молодь, але і старші там дбають про це. Аж мило зайти до читальні, де довкола стола засідає молодь вечорами і читає, де відбуваються правильно проби хору, гуртка чи оркестри під опікою старших виділових. Занедбану у вихованні молодь бачила я в занедбаних повітах.

Діти мусять мати діточий садок, бо це одинока школа малих громадян. Але тут часто бачу, що родичі селяни тоді вдоволені з учительки, як вона найбільше вчить вистав, віршиків, танків. Тимчасом в першу чергу треба дати дітям підставове виховання, впоїти норми відношення до народу, родичів, церкви і товаришів). Треба вчити дітей порядку, послуху, точности, а викорінювати еґоїзм, який в пізнішому житті стає перешкодою у взаєминах односельчан між собою та у відношенні до громадянської праці. Поширення ідеї діточих садків вказує на зрозуміння їхньої вартости для села.

Багато установ хоче мати вплив на гуртовання і виховання молоді —

а властиво рідко в якому селі стрічаємо якусь опіку над дітворою і доростом. А де є така опіка, то мало стрічає піддержки у родичів дітей.

А ця дітвора і доріст — які вони цікаві і раді чомусь навчитися! Як тиснуться, щоби почути якесь слово на сходинах. Тимчасом вони за малі і їх не хочуть пустити. Часопис з історичними образками, який він їм дорогий! Часто просять дати їм. Іноді жалко їхати з села. Хотілосяби згорнути дітей та вчити їх добрим словом. Показати родичам, що діти можна виховати на щирих до праці громадян. І тих хлопців у шапках хотілобися ліпше пізнати, навчити культури, дати добру книжку в руки і добре слово. Дівчат зібрати на якийсь курс, привчати всього, що їм може придатися. Курси — це школа, на яку може собі дозволити кожне село. Добре розвинені кооперативи, хай не жалують в свойому буджеті кинути гріш на науку дітей своїх членів. Хай виховуються на добрих кооператорів, які прийдуть по нас.

На ці теми говоримо часто вечорами у читальнях. Гурток, хоч малий, людей доброї волі всюди найдеться.

Старші і молодь в родинному житті.

Дуже тяжко жити старим людям на селі. Така родина, де по патріярхальному звичаю родичі до смерти завідують цілим господарством, це дуже рідкий виімок. Наш селянський звичай, який від давна казав як найскоріше женити синів і віддавати дочок — вінуючи їх полем і будинками — оказується на ділі дуже кривдячим для родичів. Хоч і застерігають вони собі заряд господарством, звичайно справа кінчиться так, що молоді беруть свою часть у руки — відсуваючи родичів від всякої участи в господарстві. Починаються сварки, незгода, суди і т. п. Також, якщо на господарстві залишаються найстарші діти, то не рідко молодші не дістають по добрій волі того, що на них припадає. Часто навіть колись добрі діти поступають дуже нелюдяно з тими, завдяки яким вийшли в господарі.

Буваючи в селах, бачимо нераз приміри великого браку пошани для родичів. Син, який з вилами чи лопатою кидається на рідного батька, або невістка, яка годує себе і дітей чим іншим, а заставляє родичів голодувати, це зовсім часте явище на селі. Колись поважні господарі і господині сходять завдяки злим дітям на жебрачу торбу.

Мама, яка в заступстві здорового сина згортає болото з гостинця за шарварок, старенькі зле вдягнені родичі, що трясуться на зимні, пасуть в дощовий день худобу, родичі жадні теплої страви, ліпшого нічлігу — це те, що так часто стрічаємо на селі. Брак пошани до старших серед теперішньої молоді дається відчути на кожному кроці. Колишня сільська етикета, яка наказувала не сідати молодому при батькові, або не курити при старших — давно поза нами. Хлопці в шапках на голові розсідаються на лавках не залишаючи місця старшим, закурюють хату як димар, не зважаючи на родичів.

Є села дуже культурні, в яких молодь є добра, але на жаль більше є в цьому огляді зла ніж добра. Патріярхальні відносини, які колись були — минули безповоротно.

Можливо, що причинилося до цего невідповідне виховання молоді, або голод землі, чи великі обтяження податками і видатками селянських господарств. Нарід перемучений і нервовий. Непошанування авторитету родичів переноситься також часом на громадське житт, в якому не шанується авторитету проводів установ і т. п. (Кінець буде).

Ірина Домбчевська.

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА

НОВА ПРОМИСЛОВА ОКРУГА ПОЛЬЩІ.

Справою упромисловлення центральної частини Польщі тепер живо цікавляться. Державні власти піддержують ці заінтересування. Недавно виїхала прогулька економістів і журналістів в ті околиці, де в недалекій будуччині має повстати велика кількість фабрик, електрівень, залізних і водних шляхів і т. д. Сам віцепремієр В. Квятковскі брав у ній участь. По скінчені цеї прогульки появилася в польській пресі повінь статтей і нотаток, видержаних в ентузіястичнім дусі, які представляли дотеперішній стан робіт, (бо дещо вже будується) і можливости майбутнього розвою. В деяких часописах можемо навіть бачити поміщені мапки Центральної Промислової Округи (Centralny Okręg Przemysłowy).

Як видно з мапки Центральна Промислова Округа буде лежати менш-більш в осередку Польщі, довкруги міста Сандомира. Полуднева границя Ц. П. О. пробігає по лінії Міст Новий Санч, Коросно, Березів, Ярослав, Любачів. Дальші границі мають йти попри Володимир Вол., Володаву, Радзинь, Піотрків, Новий Санч. Під ґеоґрафічним оглядом можна виріжнити у вище означеній країні три реґіони, які є розмежовані серединою Вислою і її допливом Сяном: 1. Реґіон Келєцький обіймає Малопольську Високорівню. 2. Реґіон — Люблинську Високорівню. 3. Реґіон Ряшівський скла-

Положення Центральної Промислової Округи.

дається з Сандомирської Низини і частини середнього Підкарпаття.

Які причини змушили Польщу умістити новий промисловий осередок саме в центрі краю? Господарські? Здається, що вони належать до другорядних. Напеpед висуваються військово-політичні причини. Металевий промисл, що особливо підчас війни належить до найосновніших, лежить на Шлеську. На випадок військової акції зі Заходу, шлеські фабрики були б знищені в перших днях. Отже треба мати другий осередок тяжкого промислу, який не був би так наражений на ділання ворожих сил. З цим годяться всі пресові голоси; навіть уживається для означення Ц.П.О. другої назви, що вказує на її »військовий« характер: „»труйконт безпеченьства«.

Другою причиною такого уміщення Ц.П.О. були бодре обдумані й дібрані господарські елементи, які можуть влекшити розвій округи. В келецькім реґіоні находяться копалини до металевого і мінерального промислу: пірити, ґалени, дещо міди, будівельний і дороговий камінь, вапняки, кварцити, глинки керамічні і вогнетривалі.

Люблинський реґіон має родючу землю, а сільська господарка, яку провадиться в тих околицях може стати доволі сильною підставою для споживчого промислу. В третім реґіоні, що находиться в раменах Висли і Сяну існують природні чинники, що творять погонову енерґію: нафтова ропа, земний ґаз і осередки електричної енерґії. Окрім того, ці околиці дадуть сировину для промислів хемічного, металевого, деревного, шкіряного і споживчого. З копалин виступають тут: ропа, ґаз, сірка, ґіпс, фосфорити. В останнім часі часописи широко розписувалися про відкриття »великих покладів залізної руди« в околицях Пільзна-Березова. Очевидно, тих природніх багацтв не треба розуміти американськими катеґоріями; ці логовиська є досить скромні, хоч при запопадливости і використанні найновіших винаходів і слособів добування можна осягнути значні успіхи.

Околиця, де має повстати Ц. П. О. після східних земель найбільше запущена, рільнича, неупромисловлена і незурбанізована. Сільське населення творить в тій окрузі 82,7 проц., а міське 17,3 проц. Управлена земля, на котрій жиє так густо населення, не може виживити людських мас. На терені Ц. П.О. на 100 га управленої землі живе 99 людей, хоч у поморськім воєвідстві тільки 50. Значна частина зубожілого сільського елементу (особливо з карликуватих господарств) знайде заняття при промислових варстатах і таким способом відтяжить село.

При технічнім уряджeнні промислових заведень одною із складових частин є: достарчення погонової сили. Центральна Промислова Округа на своїм властивім терені не розпоряджає поважнішими засобами енерґії. Цю енерґію треба спроваджувати. Реалізація пляну упромисловлення осередку Польщі піде шляхом шукання нових джерел енерґії. Головним мотором польського промислу був дотепер вугіль. В Центральній Промисловій Окрузі та справа буде представлятися інакше. Камяний вугіль має заступити електрика і земний ґаз. Гірські річки Підкарпаття станутъ підставою для витворення електричного струму. Справа полягає на тому, щоб визволити і використати ті сили, які безкорисно марнуються. В 1941 році викінчать велику водну запору на Дунайці під Рожновом. Вона буде нормувати стан води на Віслі, а водний її спад порушуватиме турбіни електрівні, яку вибудують при запорі. Електрівні мають повстати і на інших гірських річках. Кажуть, що при допливах Висли має станути 27 водних збірників і водноелектричних заведень, а при доплывах Дністра 19. Крім вище плянованих велику службу мають сповнити вже існуючі електричні заведення, як: модерна електрівня при фабриці азотових сполук в Мосьціцах під Тарновом, у Вежбні коло Старараховіц і трансформаторова стація в Сьверчкові. Всі згадані електрівні мають стати основою у електрифікації Польщі. У вузшім обсягу знову, вони мають достарчити дешевої рушійної сили для

фабрик Центральної Промислової Округи. Застосування електричного струму в промислі навіть тяжкім дало добрі висліди пр. у Швеції.

Другим джерелом сили буде земний ґаз. Технічні науки доказали, що саме земний ґаз, якого головним складником є метан, а крім того вуглеводани, що даються скроплювати (ґазоліна) є не тільки добрим опаловим засобом. Він може служити до освітлення, а що найважніше, дасться примінити до погону моторів. Підкарпаття є великим збірником земного ґазу. Ґазову енерґію до центральних фабрик мають спроваджувати з Дашави під Стриєм. Однак вже тепер мають будувати ґазовий руротяг (деякі праці приготовляється) з околиць середного Підкарпаття (Ясло, Кросно) через Кольбушову, Тарнобжеґ, Островєц, Стараховіце, Скажиско. Вуголь сповнявби третьорядну ролю. Його довозили би зі Шлеська водним шляхом, рікою Пшелипою і Вислою, які були б получені каналом. Вуголь примінювали б там, де було б дешевше, або там, де не можна б його заступити енерґією електричною і ґазовою. Головною засадою при будові Центр. Пром. Округи є забезпечення її заступними енерґетичними силами. Це значить, що у випадку неможливости приміненя одного середника енерґії, можна б його заступити іншим.

Які промислові заведення повстануть в Ц. П. О.? Трудно говорити про те, що щойно плянується. — Так представляється справа з Ц. П. О. Багато з того, що тепер плянується, не дасться зреалізувати, бо буде непотрібне, задороге, або покажеться нагода цю справу інакше розвязати. Дещо додасться в тракті будови. Можна тільки в загальних річах накреслити плян будови.

Як ми вже на початку згадали, Центр. Пром. Округа повстала з причин оборонно-військових. Отже найбільше будуть звертати уваги на фабрики, що продукують для військових цілей. В пов. Ніско будується гуту, яка витворюватиме шляхотну сталь. Залізну руду будуть довозити, а при продукції ужиють електрику, ґаз або вуголь. Таких гут має повстати дві. Гути вивінувані будуть у високі печі, мартенівські печі і вальцівні сталі. При залізних гутах мусять повстати механічні варстати, що виконували б помічничі прилади і півфабрикати для військових вирібень. Ту ціль осягнеться через розвинення вже існуючих заведень і будову нових. В догідних місцях мають вирости фабрики оружжя. Проєктується також створити підставу літакобудівництва: фабрику алюмінія, якої Польща ще дотепер не має.

З другого боку тут будуть достарчати залізо до заведень, що будуть продукувати більш мирні речі як: рільничі машини, машини до варстатів дрібного промислу і деякі дуже прецизні прилади, які дотепер спроваджують з заграниці. Рільничі околиці можуть забезпечити існування і розвій споживчого промислу (фабрики консерв). В центрі Ц. П. О. повинен розвинутися гарбарський промисл, що вже там має свої традиції (Радом). Доба розвою і чистої будови фабрик, домів, доріг мусить покликати до життя підприємства, що витворюють продукти потрібні до будівництва: каміньоломи, цегольні, бетонярні і т. п.

Є одна справа, що напевно буде здержувати розвій Центр. Пром. Округи. То питання комунікації і транспорту. Границя б. займанщин Росії й Австрії ділить Ц. П. О. на дві части. Границя пробігає рікою Вислою і менше-більше Сяном. Ні Росіяни ні Австрійці не розбудовували надмірно залізних чи битих шляхів. Одні і другі обмежилися до одної залізничої лінії, що тягнулася вздовж границі. Через Вислу не будували мостів: ані одна сторона не хотіла робити противникові прислуги на випадок війни. Стан битих доріг в цілій Центр. Пром. Окрузі є дуже лихий. Залізничих ліній є мало; ще менше є таких ліній, що лучать оба береги Висли. Віддаль між двома мостами на Віслі виносить часом 70 км. Міністерство комуніакції має тут багато роботи. Хочуть кинути кілька мостів через Вислу, провести сотки кільометрів за-

лізних доріг, вимурувати добрі биті дороги. Хочуть »зішнурувати« ті частини Польщі, які під оглядом комунікаційним »слабо зі собою тримаються«. Хоч в теперішній час звертають увагу на щось інше. Мають уреґулювати Вислу і її гірські притоки; на гірських річках побудується запори (»клявзи«), в яких збереться запас води. Це щоби можна було нормувати стан води у Вислі, щоб по ній могли плисти судна. Рікою дасться перевезти багато дешевим коштом. Вислою може плисти Шлеський вуголь, залізна руда і карпатське дерево. Деякі більш гарячі голови хочуть будувати канал Висла — Сян — Дністер — Чорне море. Але то на дальшім пляні.

Остається ще одна справа: хто буде будувати, хто умістить свої капітали в підприємствах Центр. Пром. Округи. Наперед держава згл. відповідні міністерства, бо вона, як продуцент військових річей, є найбільше заанґажована. На будову заведень, що лучаться з військовими справами піде частина французької позички на дозброєння, яку Польща недавно затягнула. Крім того поодинокі міністерства будуть видавати з призначених собі фондів: Мін. комунікації на шляхи, Мін. Пром. і Торговлі на нові фабричні і торговельні підприємства і т. д. Найбільшою журбою уряду і орґанізаторів Ц. П. Округи є те, щоб приватний капітал льокував у тім осередку промислу. Приватний, дрібний капітал боїться непевного і сумнівного висліду підприємств. Знову великий капітал, що є згуртований у т. зв. »Левіятані« просто бойкотує Ц. П. Округу. Раз тому, що вона є ділом пляновим (так осоружним для лібералістів), а подруге (і то найважніше), що Сандомирська Округа буде своїми підприємствами робити конкуренцію шлеським гутам і фабрикам, що є власністю членів »Левіятана«. Тому приватний капітал, поза малими виїмками („Wspólnota interesów", що бере участь в розбудові центрального промислу є тепер підприємством в більшій частині державним) стоїть осторонь від цього діла, дарма, що держава робить великі уступки у формі довголітнього звільнення від деяких податків і пільг при транспортах.

В тім місці можна кинути кілька завваг, щодо майбутнього розвою Ц. П. Округи. В польській пресі панує ентузіязм відносно тої справи. Очивидно, ентузіязм потрібний при довершуванні великих діл. Однак він не дуже обоснований. Сучасна політично-суспільна і економічна конюнктура Польщі є слаба. Сварки в польській суспільности на теми світоглядово-устроєві, без сумніву будуть спинювати розріст Ц. П. О. Ще більше відємно буде впливати загальне зубожіння краю, брак капіталів. »Ми Ґдиню збудували« — скаже котрий з них. Так, але то були багато кращі часи, як нинішній. І там в будові брали видатну участь Жиди. Тут, зачуваємо, мають Жидів не допустити до нового промислового осередка. Пишучи про Ц. П. О. автори порівнюють його до Маґнітоґорська, Дніпрельстану чи меліораційних робіт в Італії. Між тим ріжниця є велика і то під оглядом так матеріяльних засобів, як і орґанізаційної сторінки. Багато людий, менше критичних, представляє собі, що Ц. П. О. викінчать за 4—5 літ. Ми думаємо, що це час смішно малий. Щоб виконати зазначений вище плян, треба більше, як три рази стільки літ (очевидно — щоб його виконати без шкоди для інших ділянок господарського і суспільного життя).

Оскільки справа Ц. П. О. торкається нас Українців? Наперед те, що вона теоретично обіймає західні українські окраїни. В практиці можливо, що він не обійме тих останніх. Бо хочби тому, що він повстав у цілях оборонно-військових. Зрештою на З. У. З. Польща мало інвестує. На це навіть обурюються галицько-польські, економічні круги. Центральний промисл напевно не буде затруднювати українського рбітничого елементу. Для нас Центральна Промислова Округа мало може принести користи.

Евген Перейма.

СЕРЕД КНИГ

Володимир Полянський, **ДО СОНЦЯ, початки письма й рахунків,** Львів, 1938, Видання Товариства »Просвіта«, ч. 894, ст. 114, ц. 50 ґр. — Новий підручник для неписьменних. Поділяється на дві частини: буквар і читанка. Буквар укладений так, що за 16 лекцій систематичної науки можна стати — письменним. Відріжняється цей підручник від усіх дотеперішніх тим, що ввесь він звязаний із життям; неписьменних, учачись із нього, не тільки стає грамотним, але й усвідомлюється. Вже перша частина подає короткими реченнями те, що всякому нашому чоловікові треба знати; друга частина доповнює все це короткими, дуже доступними статтями з української історії та образками з теперішнього орґанізованого українського життя. Статті переплітані віршами. В книжечці — багато ілюстрацій, що роблять підручник іще цікавішим і нагляднішим. Подумана книжка »ДО СОНЦЯ« так, що письма можна вивчитися самому або з допомогою таки кожньої навіть трохи лише письменної людини. Їй стане в допомозі кінцеве слово автора, як забиратися до науки неписьменних. Другу частину закінчує наука церковного письма.

З технічного боку книжечка »ДО СОНЦЯ« бездоганна, гарний папір, чистий друк, великі букви, дуже гарне й писане і друковане письмо, тривала окладинка з дуже гарною вінеткою, практичний розмір (можна сховати книжечку до кишені). Дуже добре діло зробила »Просвіта«, видавши цей гарний підручник на передодні свого ювілейного року.

Георги П. Минчевичъ: **»Ученически кооперации«.** София, 1837, 8⁰, стор. 67. Болгарський місячник: »Кооперативно Дѣло« видав окремою відбиткою статті редактора Г. Минчева та директора виноградарського народнього банку С. Статева про організацію школярських кооператив.

Г. Минчев докладно розбирає завдання та повстання школярських кооператив, звертає увагу на те, що їх правильно треба називати »школярськими«, а не »шкільними«, бо »шкільні« кооперативи мали би уявляти з себе, або: 1. кооперацію шкіл, як юродичних осіб, або: 2. обєднання інших юридичних осіб (громади, корпорації, то що), чи осіб фізичних (батьки), з метою утримувати школу, або: 3. товариство учителів з метою вести школу, як підприємство, для заробітку членів.

Г. Минчев докладно розбирає організацію й ведення школярських кооператив, з окрема спиняється на ролі шкільного персоналу та вчительсько - батьківських комітетів в справі контролі й керівництва цими кооперативами, а також підкреслює ролю школярських кооператив в справі виховання молоді.

Вказуючи на необхідність єдности в справі організації й ведення школярських кооператив, автор подає проєкт організації центрального комітету для кооперативного виховання молоді. Ініціятива організації такого комітету, на його думку, має належати національному комітетові болгарських кооператив.

Далі він наводить правила для організації шкільних кооператив, які він реферував на конференції в справі школярської кооперації в 1934 р. Ці правила уявляють з себе добре складену інструкцію для тих, хто би хотів закладати кооперативу з учнів.

С. Статев подає детальні вказівки що до організації таких кооператив з формами протоколів та рахівничих книг і справоздань. Тут же подаються правильники для ведення товариської бібліотеки та читальні, для постачання шкільного приладдя та для допомоги біднішим членам.

Як додаток, в кінці книжки вміщено зразок статуту школярської кооперативи, принятий міністерством народньої освіти, і другий, вироблений Г. Минчевим та схвалений на згаданій вище конференції 1934 р.

Книжка є дуже добрим підручником для керівників школярських кооператив. **Б. М.**